

Jacek Bochiński

RZECZY NA WYSTAWIE – KONFERENCJA NAUKOWA W MUZEUM WARSZAWY

W dniach 18 i 19 czerwca 2018 roku w Muzeum Warszawy odbyła się konferencja naukowa *Rzeczy na wystawie*. Została ona pomyślana jako zwieńczenie kilkuletniego procesu tworzenia nowej wystawy głównej Muzeum Warszawy zatytułowanej *Rzeczy warszawskie*, której drugą część otwarto w dniach 8 i 9 czerwca 2018 roku. Temat konferencji wynikał z głównego założenia ekspozycji, jakim jest prezentowanie oryginalnych rzeczy – dzieł sztuki i przedmiotów – związanych z historią Warszawy i życiem jej mieszkańców na przestrzeni wieków. Konferencja była skierowana do muzealników, muzeologów, kuratorów, konserwatorów, teoretyków sztuki i projektantów wystaw. Jej organizatorzy – Agnieszka Dąbrowska, Paweł Ignaczak, Monika Siwińska i Lena Wicherkiewicz – w zaproszeniu do udziału pisali:

[...] chcielibyśmy zastanowić się nad strategiami ekspozycji muzealnych, w których główną rolę odgrywają rzeczy. Naszym zdaniem to na nich powinna koncentrować się uwaga widza i muzealnika. Rzeczy mają siłę sprawczą łączenia teraźniejszości z przeszłością. Obecność rzeczy na wystawach interesuje nas zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej. Oprawa, gabloty czy oświetlenie obiektów dopowiadają rzeczy i biorą udział w procesie ich interpretowania [...]. Wychodząc z założenia, że centralnym punktem wystawy jest obiekt – materialna rzecz, wokół której tworzona jest opowieść – chcemy się zastanowić nad zagadnieniami związanymi z jego eksponowaniem. Interesuje nas problem budowania narracji wokół rzeczy lub grupy rzeczy. Kiedy powinny opowiadać własne historie, a kiedy mogą odgrywać rolę ilustracji

pewnych zagadnień? Na ile istotne jest, by były oryginalne? Czy można opowiadać za pomocą kopii, a jeśli tak, to w jaki sposób? Czy konieczne jest inscenizowanie kontekstu? I do czego we współczesnych muzeach potrzebne są rzeczy oryginalne?

Podczas konferencji wygłoszono siedemnaście referatów podzielonych na sześć bloków tematycznych. Odbyło się sześć dyskusji oraz jeden panel dyskusyjny.

Dzień pierwszy, 18 czerwca 2018

Otwarcie konferencji przez dyrektora Muzeum Warszawy, Ewę Nekandę-Trepkę; słowo wstępne wygłosił zastępca dyrektora ds. merytorycznych, dr Jarosław Trybuś.

Część I: Od *museionu* i *kunstkamery*. Prowadzenie: dr Jarosław Trybuś

Skąd się wzięły rzeczy w muzeum? – dr hab. Dorota Folga-Januszewska (prof. Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie). Referat dotyczył początków tworzenia muzeów i kolekcji muzealnych. Słowo *rzecz*, pochodzące od łacińskiego *res*, odnoszące się do tego, co materialne, ma również ścisły związek z tym, co jest *rzeczone*, czyli powiedziane. Starożytny *museion* był miejscem spotkań i rozmowy. Gromadzone w nim zbiory miały pomagać zrozumieć świat. Obecnie wracamy do tej podwójnej roli muzeów: miejsca bezpośredniego kontaktu z rzeczami oraz miejsca spotkań – opowieści i rozmowy o rzeczach.

Gabinet osobliwości. Alegorie zmysłów – dr hab. Michał Mencfel (Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Referat poświęcony gabinetom osobliwości w XVI–XVIII w., miejscom, w których uczony czerpał wiedzę z obcowania z rzeczą, doświadczania jej wszystkimi zmysłami, nie tylko wzrokiem. Gabinety osobliwości były świadectwem nowożytnego „zwrotu ku rzeczom” związanego z dowartościowaniem rzeczy jako źródła wiedzy i poznania zmysłowego. Gromadzono je, aby były badane i przynosiły mądrość. Istniało przekonanie o wielkiej perswazyjnej mocy rzeczy oraz ich funkcji mnemonicznej jako nośnika pamięci.

Cud przemiany. Galeria sztuki współczesnej jako Naturmuseum i Kunstkamer – Jan Michalski (Galeria Zderzak w Krakowie). Referat poświęcony dwóm wystawom jubileuszowym Galerii Zderzak, na których zestawiano rzeczy dawne ze współczesnymi, zachęcając widza do swobodnej gry wyobraźni.

Dyskusja: zwrócono uwagę na fakt intymnego kontaktu z rzeczami w *kunstkamerach*. Rzeczy badano, oglądano, opisywano, dotykano oraz wąchano. Węch był niegdyś znacznie ważniejszym zmysłem niż obecnie.

Obrazy podczas pierwszego dnia konferencji. Referat wygłasza dr hab. Dorota Folga-Januszewska, fot. Muzeum Warszawy

W przerwie konferencji uczestnicy spotkali się z kuratorami gabinetów na wystawie głównej Muzeum Warszawy. Kuratorzy opowiadali o koncepcjach swoich gabinetów i prezentowanych eksponatach.

Część II: W stronę rzeczy. Prowadzenie: Monika Siwińska, Agnieszka Dąbrowska (Muzeum Warszawy)

Materialne reprezentacje niematerialnego. Jak prezentować w muzeum niematerialne dziedzictwo kulturowe – dr Andrzej Iwo Szoka i dr Alicja Soćko-Mucha (Muzeum Historyczne Miasta Krakowa). Referat dotyczył sposobów prezentowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego Krakowa na wystawie stałej Muzeum Historycznego Miasta Krakowa. Autorzy zastanawiali się, na ile same przedmioty mogą świadczyć o tym dziedzictwie, a na ile potrzebują szczególnego komentarza i dodatkowej aranżacji. Za błędne uznali próby opowiadania o wszystkim, zmuszanie widzów do czytania na ścianach obszernych tekstów oraz praktykę idealizowania folkloru. Proponowali bezpośrednie spotkania kuratorów i edukatorów z widzami oraz powiązanie tworzenia kolekcji z projektami badawczymi, co pozwala muzeum uniknąć efektu chaotycznego zbieractwa.

Jak eksponować drugą stronę obrazu? – dr Dorota Żaglewska (Centrum Kultury ZAMEK w Poznaniu) podzieliła się doświadczeniami z wystawy *Po drugiej stronie obrazu* zorganizowanej w 2017 roku w galerii Antykwariat w Poznaniu. Na wystawie obrazy były prezentowane z obu stron, aby zwrócić uwagę na ich materialne aspekty, których podczas zwykłej prezentacji

w muzealnych galeriach nie widać: konstrukcję podobrazia, zabiegi konserwatorskie, napisy i nalepki mówiące o historii dzieła.

Włos na czworo. Krótka refleksja o włosach w muzeum – Emilia Jastrzębska (Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie). Referat o problemach przechowywania i eksponowania szczątków ludzkich, a w szczególności włosów. Włosy komunikują różne treści – mogą być relikwiami, pamiątkami po osobach i wydarzeniach, świadectwem zbrodni lub materiałem do instalacji artystycznych.

Łupy wojenne w muzeum. Szwedzka praktyka wystawiennicza – dr Katarzyna Wagner (Muzeum Warszawy, Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego). Autorka pokazała praktyki szwedzkich muzeów w prezentowaniu łupów wojennych z terenów siedemnastowiecznej Rzeczypospolitej. Grabież była niegdyś traktowana przez Szwedów jako sposób finansowania wojny. Dziś łupy wojenne są uważane za wspólne europejskie dziedzictwo, prezentowane na ekspozycjach, digitalizowane, udostępniane do prac naukowych i celów wystawienniczych.

Dyskusja: zwrócono uwagę na fakt, że zwykłe rzeczy (zabytki kultury materialnej) mogą doskonale opisywać zjawiska, o których chcą opowiadać muzea. Istnieje jednak niebezpieczeństwo, że bez dodatkowego komentarza pokazującego kontekst przedmiotu, myśl, którą kurator chciałby przekazać, może nie być dla widza czytelna.

Dźwięki jako eksponaty muzealne – Monika Widzicka (Muzeum Inżynierii Miejskiej, Kraków). Prezentacja międzynarodowych projektów muzealnych dotyczących zbierania, digitalizacji i udostępniania on-line krajobrazu dźwiękowego miasta traktowanego jako niematerialne dziedzictwo (np. odgłosy tkalni). Tak potraktowane dźwięki mogą być włączane w wystawy muzealne jako pełnoprawny eksponat.

Kiedy fotografia musi być przedmiotem. O materialności zdjęć na wystawach – Aneta Kopczačka (Muzeum Historii Fotografii w Krakowie). Autorka przekonywała, że fotografia, kojarzona dziś z obrazem cyfrowym wyświetlanym na ekranie, powinna być traktowana jako rzecz, ponieważ ma swoją materialność: format, fakturę, napisy, dedykacje. Ta materialność, odczuwana podczas bezpośredniego obcowania z oryginałem, jest świadectwem różnych historii. Mimo że fotografia często zyskuje w reprodukcjach, a ze względów konserwatorskich czasami nie można jej pokazać na wystawie inaczej niż w kopii, to materialności oryginałów nie da się niczym zastąpić.

Dyskusja: poruszono temat nieadekwatności dwudziestowiecznych definicji oryginału w odniesieniu do fotografii cyfrowej. W wielu przypadkach

oryginałem jest niematerialny plik cyfrowy, kopią zaś jego wydruk. O tym, co jest oryginałem, decyduje dziś artysta.

Pomiędzy rzeczą a słowem – dr Paweł E. Wespiański (Muzeum Warszawy). Autor referatu podkreślił zarówno materialny, jak i informacyjny charakter kartografii.

Dzień drugi, 19 czerwca 2018

Część I: Rzeczy w teorii. Prowadzenie dr hab. Waldemar Baraniewski (prof. Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie)

Rzecz jako dzieło: (nie)artystyczność sztuki na wystawie – dr hab. Tomasz F. de Rosset (prof. Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, Zakład Muzealnictwa Wydziału Sztuk Pięknych). Referat dotyczył historii przekształcania przedmiotów codziennego użytku w dzieła sztuki. Początkowo tego typu praktyki artystyczne traktowano jako wybryki i prowokacje. Z czasem nawet rzeczy znajdujące na śmietniku stały się pełnoprawnymi środkami artystycznej ekspresji i obiektami sztuki.

Dzieło w muzealnym porządku. Klasyfikacje i opowieści „nienarracyjne” na wystawie – Małgorzata Jaszczolt (Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie). Referat o roli rzeczy w wystawach nienarracyjnych na przykładzie nowych wystaw stałych Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie, w tym o koncepcji wystawy-magazynu.

Panel dyskusyjny: Destrukt – rzeczy, których nie wyrzuciliśmy. Prowadzenie: dr Paweł Ignaczak (Muzeum Warszawy, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie). Wydaje się, że degradujące pojęcie *destrukt* jest nadużywane w praktyce muzealnej. Warunkiem nazwania obiektu destruktem powinien być rozkład jego substancji materialnej i brak możliwości konserwacji. Wiele przedmiotów uważanych za destrukty niesie jakąś interesującą historię.

Prezentacja Agnieszki Dąbrowskiej i Moniki Siwińskiej na temat zbioru Barbary Bazińskiej w Muzeum Warszawy. Zbiór tworzy potłuczona ceramika zebrana podczas odgruzowywania Starego Miasta w Warszawie. Ewidentne destrukty stały się relikwiami o wielkim ładunku emocjonalnym, pamiątkami tragicznych wydarzeń.

Dyskusja: Gabinet Detalu Architektonicznego w Muzeum Warszawy jest dowodem, że pojęcie destruktu nie wyklucza zniszczonych przedmiotów znajdujących się w kolekcjach muzealnych, nie umniejsza ich wartości historycznej i emocjonalnej, a jedynie wpływa na walory estetyczne, które nie są przecież najważniejsze. Są to raczej *rzeczy ułomne*, w których tkwi ogromna

siła autentyzmu. Pierwsza po II wojnie światowej wystawa Muzeum Narodowego w Warszawie – *Warszawa oskarża* – była złożona w dużej części z destruktywów. Mimo że muzealnicy rozumieją ich wartość, praktyka muzealna jest inna – wiele muzeów nie chce przyjmować *rzeczy ułomnych* do zbiorów ze względu na ich rzekomą małą przydatność na ekspozycjach, wysokie koszty konserwacji oraz trudności magazynowe.

Część II: Rzecz i wystawa. Prowadzenie dr hab. Piotr Korduba (prof. Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu)

Nowe otwarcie – Magdalena Weber-Faulhaber (Muzeum Sztuk Użytkowych, oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu). Referat o nowej ekspozycji stałej Muzeum Sztuk Użytkowych w Poznaniu w zrekonstruowanym Zamku Przemysła. Na wystawie postawiono na bliski kontakt z oryginalnymi eksponatami oraz na edukację.

Obiekt na wystawie stałej muzeum POLIN – założenia koncepcyjne, realizacja, refleksje – dr Tamara Sztyma (Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN). Referat poświęcony założeniom wystawy Muzeum POLIN, która pochodzi z końca lat dziewięćdziesiątych XX w., kiedy popularna stała się koncepcja wystawy narracyjnej opowiadającej o historii za pomocą różnych mediów, zwłaszcza mediów nowych. Krytyka tradycyjnych muzeów doprowadziła wówczas między innymi do odrotu od oryginalnych obiektów, które nabrały charakteru ilustracji wspierających narrację. Różne media: reprodukcje, repliki, rekonstrukcje i scenografie były traktowane tak samo jak rzeczy oryginalne.

Dyskusja: wśród muzealników rośnie świadomość szybkiego starzenia się multimediiów oraz pragnienie eksponowania oryginalnych muzealiów, nie zaś ich kopii. Pozytywnym trendem w muzealnictwie jest zbieranie historii mówionej.

Część III: Między kuratorem a widzem. Prowadzenie Magdalena Lewna (Ośrodek Edukacji Muzealnej, Muzeum Łazienki Królewskie)

Od przedmiotu do podmiotu. Konstruowanie procesu edukacyjnego w kontekście wystawy muzealnej – dr Renata Pater (Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie). Autorka analizowała możliwości konstruowania procesu edukacyjnego w muzeach dzięki oryginalnym obiektom. Edukacja to spotkanie widza z obiektem muzealnym, który ułatwia mu uczenie się i zapamiętywanie. Przesadna narracja odbiera rzeczom ich *własny głos*.

„Czy to jest autentyk?” Kolekcjoner na wystawie – dr Monika Bryl. Referat o wyższości kolekcjonera nad teoretykiem sztuki, która wynika z codziennego, bezpośredniego obcowania z obiektami sztuki.

Po co komu rzeczy na wystawie? Perspektywa kuratora a perspektywa widza – dr Przemysław Deles (Zamek Królewski w Warszawie). Referat na temat strategii docierania muzeów do widzów. Postulat pogłębienia badań nad oczekiwaniami i percepcją publiczności, aby – szanując autonomię widza – udostępniać wiedzę w sposób dla niego zrozumiały i efektywny.

Dyskusja: zwrócono uwagę na fakt, iż wiele współczesnych muzeów przejęło funkcje, które niegdyś pełniły domy kultury. Niezwykle ważna jest praca edukacyjna z dziećmi, ponieważ wychowuje przyszłych widzów. Kwestie edukacji stają się niezwykle istotne, ale muzea nie powinny za wszelką cenę dostosowywać się do publiczności, ponieważ nie są w stanie wygrać konkurencji np. z centrami handlowymi. Powinny raczej, niczym latarnie morskie, wskazywać kierunki. Należy wystrzegać się infantylizacji i mieszania porządków – widza trzeba przygotować do odbioru, formować jego kompetencje kulturowe, aby umiał z nich korzystać.